

Boodschap ter gelegenheid van de viering van de 41ste

Wereldvrede­sdag, 1 januari 2008

Het menselijk gezin, een gemeenschap van vrede

1. Aan het begin van een nieuw jaar wil ik graag mijn diepe verlangen naar vrede uitspreken en een oprechte boodschap van hoop doen uitgaan naar alle mannen en vrouwen in deze wereld. Ik doe dat door het thema aan te reiken dat boven deze boodschap staat, een thema dat ik als buitengewoon belangrijk beschouw: het menselijk gezin, een gemeenschap van vrede. De eerste vorm van verbondenheid tussen mensen komt voort uit de liefde tussen een man en een vrouw die besluiten een stabiele eenheid te vormen en samen een nieuw gezin te stichten: "Alle volkeren toch vormen één gemeenschap", zo verklaarde het Tweede Vaticaans Concilie, "zij hebben één oorsprong, daar God heel het menselijk geslacht over de gehele oppervlakte van de aarde deed wonen (vgl. Hnd 17,26); zij hebben één einddoel: God."¹

Het gezin, de samenleving en vrede

2. Het natuurlijke gezin vormt als intiem verbond van leven en liefde, gebaseerd op het huwelijk tussen een man en een vrouw,² "de *primaire plaats van de 'vermenselijking'* van de persoon en van de maatschappij"³ en een "wieg van het leven en de liefde".⁴ Het gezin wordt daarom met recht gedefinieerd als de eerste natuurlijke samenleving, "een *goddelijk instituut dat aan de basis van het leven van de mens staat als het prototype van iedere sociale orde*".⁵

3. In een gezond gezinsleven ervaren wij een aantal fundamentele elementen van vrede: rechtvaardigheid en liefde tussen broeders en zusters, het gezag dat door de ouders wordt uitgeoefend, de liefdevolle zorg voor de gezinsleden die zwakker zijn door hun jonge leeftijd of door ziekte of ouderdom, onderlinge hulp bij wat nodig is in het leven, de bereidheid om anderen te accepteren en zo nodig te vergeven. Daarom is het gezin *de eerste en onmisbare leerschool van de vrede*. Het is dan ook geen wonder dat geweld binnen het gezin als volstrekt onaanvaardbaar wordt beschouwd. Wanneer het gezin wordt omschreven als "de eerste, levenskrachtige

1. Tweede Vaticaans Concilie, Verklaring over de houding van de Kerk ten opzichte van de niet-christelijke godsdiensten *Nostra aetate*, 1.

2. Vgl. Tweede Vaticaans Concilie, pastorale Constitutie over de Kerk in de wereld van deze tijd *Gaudium et spes*, 48.

vervolg noten op blz. 4

cel van de maatschappij”,⁶ wordt daarmee iets heel essentieels gezegd. En ook om de volgende reden is het gezin de hoeksteen van de samenleving: *het gezin laat zijn leden op duidelijke wijze vrede ervaren*. Daaruit volgt dat de menselijke samenleving niet zonder de dienst van het gezin kan. Waar kunnen jonge mensen beter vertrouwd raken met de ‘smaak’ van de vrede dan in het oorspronkelijke ‘nest’ dat de natuur hen heeft bereid? *De taal van het gezin is een taal van vrede*; daar moeten wij altijd inspiratie uit putten, anders raken we de ‘woordenschat’ van de vrede kwijt. De samenleving moet daarom, als zij in grote woorden over vrede spreekt, altijd verwijzen naar de ‘grammatica’ die alle kinderen leren uit de blikken en het handelen van hun ouders, nog vóór zij leren van hun woorden.

rede kenbaar wordt gemaakt. De ontkenning of zelfs maar de inperking van de rechten van het gezin, door verhulling van de waarheid over de mens, *vormt een bedreiging van de grondslagen van de vrede*.

5. Wie het instituut gezin aantast, al is het maar onbewust, ondermijnt de vrede in de gehele gemeenschap, zowel op nationaal als internationaal niveau, omdat hij daarmee *de primaire factor van de vrede* ondermijnt. Dit punt verdient bijzondere aandacht: alles wat erop is gericht om het gezin, gebaseerd op het huwelijk tussen man en vrouw, te verzwakken, alles wat direct of indirect in de weg staat aan de openheid voor de verantwoordelijke aanvaarding van een nieuw leven, alles wat het gezin hindert in zijn recht om primair verantwoordelijk te zijn voor de opvoeding en het onderrecht van zijn kinderen, vormt een wezenlijk obstakel op de weg naar vrede. Het gezin moet een woning hebben, werk en rechtvaardige erkenning van de huiselijke taken van de ouders, het moet de mogelijkheid hebben om de kinderen onderwijs te laten volgen en beschikken over basale gezondheidszorg. Wanneer de samenleving en de overheid in haar beleid het gezin op deze terreinen niet willen ondersteunen, ontnemen zij zichzelf daarmee een wezenlijke bron van vrede. Met name de sociale communicatiemedia hebben, gezien hun educatieve mogelijkheden, een bijzondere verantwoordelijkheid voor de bevordering van het respect voor het gezin door duidelijk te maken wat de rechten en verwachtingen van het gezin zijn en het gezin in al zijn schoonheid weer te geven.

4. Omdat het gezin de plicht heeft om zijn leden te onderrichten, heeft het gezin ook *bepaalde rechten*. De *Universele Verklaring van de Rechten van de Mens*, een mijlpaal van *juridische beschaving van werkelijk universele waarde*, stelt: “Het gezin is de natuurlijke en fundamentele groepseenheid van de maatschappij en heeft recht op bescherming door de maatschappij en de Staat.”⁷ Ook de Heilige Stoel heeft de bijzondere *juridische waardigheid* van het gezin willen erkennen met de publicatie van het *Handvest van de Rechten van het Gezin*. In de Preambule lezen we: “De rechten van de menselijke persoon hebben, ook als zij worden geformuleerd als rechten van het individu, een fundamentele sociale dimensie die zijn natuurlijke en meest wezenlijke uitdrukking vindt in het gezin.”⁸ De rechten die in het Handvest worden geformuleerd, vormen een uitdrukking en explicitering van de natuurwet die in het hart van de mens staat gegrift en hem door de

3. Johannes Paulus II, apostolische Exhortatie *Christifideles laici* (30 december 1988) 40, in: *Kerkelijke documentatie* 17/2 (februari 1989), 215.

4. *T.a.p.*

5. Pauselijke Raad voor Rechtvaardigheid en Vrede, *Compendium van de sociale leer van de Kerk*, 211.

6. Tweede Vaticaans Concilie, Decreet over het lekenapostolaat *Apostolicam actuositatem*, 11.

7. Art. 16 sub 3.

8. Heilige Stoel, *Handvest van de Rechten van het Gezin* (24 november 1983), Preambule, A.

De mensheid is één grote familie

6. Om in vrede te kunnen leven dient ook de maatschappelijke gemeenschap inspiratie te putten uit de waarden waarop de gemeenschap van het gezin is gebaseerd. Dit geldt zowel voor de plaatselijke gemeenschap als voor de gemeenschap op nationaal niveau. En het geldt ook voor de internationale gemeenschap, voor de menselijke familie die *één gemeenschappelijk huis* bewoont: *de aarde*. We mogen hierbij niet vergeten dat het gezin ontstaat uit het verantwoordelijke en definitieve 'ja' van een man en een vrouw en voortleeft uit het bewuste 'ja' van de kinderen die geleidelijk aan mee gaan draaien. Om goed te functioneren is de gemeenschap van het gezin aangewezen op de bereidwillige medewerking van al zijn leden. Dat besef moet een gemeenschappelijke overtuiging worden van allen die geroepen zijn om *één grote menselijke familie* te vormen. Wij moeten zelf 'ja' zeggen tegen deze roeping, die God in onze aard heeft gelegd. Wij leven niet toevallig naast elkaar; we gaan allen voort langs *een gemeenschappelijke weg, als mannen en vrouwen en daarmee als broeders en zusters*. Het is dan ook essentieel dat wij ons allen inzetten om te leven vanuit een houding van verantwoordelijkheid voor Gods aangezicht en Hem erkennen als de diepste bron van ons eigen bestaan en dat van anderen. De erkenning van dit fundamentele principe leert ons de onvoorwaardelijke waarde van ieder mens te zien en daarmee het fundament te leggen voor de bouw van een vreedzame wereld. Zonder dit transcendentale fundament is de samenleving niet meer dan een verzameling burenen, geen gemeenschap van broeders en zusters die geroepen zijn om *één grote familie* te vormen.

Het gezin, de menselijke gemeenschap en het milieu

7. Het gezin heeft woonruimte nodig, een geschikte omgeving waarin het goede relaties kan opbouwen. *Voor de menselijke familie is dit huis de aarde*, de omgeving die God de Schepper ons heeft gegeven om met creativiteit en verantwoordelijkheid in te wonen. Wij moeten zorg dragen voor het milieu: dat is de mens toevertrouwd om het te beschermen en te bewerken in een verantwoordelijke vrijheid, waarbij het algemeen welzijn steeds als maatstaf geldt. Mensen hebben uiteraard een hoogwaardige plaats in de schepping als geheel. Respect voor het milieu betekent ook niet dat wij de stoffelijke of dierlijke natuur belangrijker moeten vinden dan de mens. Het betekent dat wij de natuur niet op een zelfzuchtige manier mogen beschouwen als iets dat volledig ten dienste van onze eigen belangen staat, want ook de toekomstige generaties hebben het recht om er de vruchten van te plukken en in dezelfde verantwoordelijke vrijheid met de natuur om te gaan als wij. Ook mogen wij de armen niet vergeten, die in veel gevallen geen deel hebben aan de natuurlijke rijkdommen die toch voor allen zijn bestemd. De mensheid maakt zich in deze tijd terecht zorgen om het ecologisch evenwicht van morgen. Het is van belang dat maatregelen in dit verband met prudentie worden genomen, in samenspraak met deskundigen en verstandige mensen, niet gehinderd door ideologische druk die aanzet tot overhaaste conclusies, en bovenal met het doel om overeenstemming te bereiken over een model van duurzame ontwikkeling waarin het welzijn van allen wordt gegarandeerd, maar waarin ook respect is voor het ecologisch evenwicht. Als de bescherming van het milieu

kosten met zich meebrengt, dienen die op een rechtvaardige manier te worden verdeeld, met oog voor de verschillende ontwikkelingsniveaus van de diverse landen en vanuit solidariteit met toekomstige generaties. Prudentie wil niet zeggen dat men geen verantwoordelijkheid moet nemen of beslissingen voor zich uit moet schuiven: het gaat om de intentie om gezamenlijk beslissingen te nemen na een verantwoorde afweging ten aanzien van de weg die moet worden ingeslagen, beslissingen die gericht zijn op de versterking van het verbond tussen de mensen en het milieu, een verbond dat een weerspiegeling moet zijn van de creatieve liefde van God, van wie wij komen en naar wie wij op weg zijn.

8. In dat verband is het essentieel dat de aarde voor ons 'voelt' als 'ons gemeenschappelijke huis' en dat wij in ons rentmeesterschap en dienstbetoon aan allen liever kiezen voor de weg van de dialoog dan voor eenzijdige beslissingen. Misschien moeten er wel nieuwe internationale organen in het leven worden geroepen om met elkaar gestalte te geven aan het rentmeesterschap van ons 'huis'. Belangrijker is echter dat wij steeds meer doordrongen raken van de noodzaak om op een verantwoordelijke manier samen te werken. De problemen die zich aan de horizon aftekenen zijn complex en de tijd is beperkt. Om deze situatie op effectieve wijze het hoofd te bieden moet er in harmonie worden gehandeld. Eén van de terreinen waarop vooral behoefte is aan een intensievere dialoog tussen de volken is dat van het *rentmeesterschap van de energievoorraden van de aarde*. De technologisch hoogontwikkelde landen staan in dit verband voor twee urgente taken: enerzijds moeten zij kijken naar het hoge consumptieniveau dat voortvloeit uit het

huidige ontwikkelingsmodel; anderzijds moeten zij voldoende geld investeren in het onderzoek naar alternatieve energiebronnen en een efficiënter gebruik van energie. De landen waarvan de economie in opkomst is, hebben een grote honger naar energie en deze honger gaat soms ten koste van de arme landen, die vanwege hun ontoereikende infrastructuur, waaronder de technologische infrastructuur, gedwongen worden om de energiebronnen waarover zij beschikken, onder de prijs te verhandelen. Soms is zelfs hun politieke vrijheid in het geding door vormen van protectoraat of bepaalde voorwaarden die onmiskenbaar vernederend zijn.

Het gezin, de menselijke gemeenschap en de economie

9. Een essentiële voorwaarde voor vrede binnen individuele gezinnen is dat zij gebouwd dienen te zijn op een stevig fundament van gemeenschappelijke spirituele en ethische waarden. Daaraan moet echter worden toegevoegd dat het gezin pas echt vrede ervaart wanneer niemand gebrek lijdt en wanneer het gezinsvermogen – de vrucht van de arbeid van sommigen, het spaargeld van anderen en de actieve participatie van allen – op een goede manier wordt beheerd in een geest van solidariteit, zonder extravagantie en verspilling. De vrede van het gezin vereist daarom *openheid voor een transcendent erfgoed van waarden* en tegelijkertijd de zorg voor een verstandig beheer van zowel materiële goederen als persoonlijke relaties. Als dat laatste wordt vergeten, leidt dat tot een verlies van onderling vertrouwen in het licht van de onzekerheid die de toekomst van het gezin bedreigt.

10. Hetzelfde geldt voor die andere familie: de mensheid als geheel. De menselijke

familie, die in deze tijd van globalisering meer dan ooit een eenheid vormt, heeft naast een fundament van gemeenschappelijke waarden, ook behoefte aan een economie die op effectieve wijze kan beantwoorden aan de eisen van een algemeen welzijn dat heel de planeet omspant. Ook hier is de vergelijking met het natuurlijke gezin verhelderend. Er moet worden gewerkt aan eerlijke, directe relaties tussen mensen en tussen volken, waardoor iedereen op rechtvaardige en gelijke voet met elkaar kan samenwerken. Ook moet men zich inzetten voor een *verstandig gebruik van natuurlijke hulpbronnen* en een *eerlijke verdeling van rijkdom*. Bij de hulp die aan arme landen wordt verstrekt, moet men zich laten leiden door gezonde economische principes, met vermindering van verspilling van middelen zoals we vooral vaak zien bij de instandhouding van dure bureaucratieën. Men dient zich ten volle bewust te zijn van de morele plicht dat de economie niet alleen mag worden geregeerd door de genadeloze wetten van snelle winst, die een onmenselijke uitwerking kunnen hebben.

Het gezin, de menselijke gemeenschap en de morele wet

11. Een gezin leeft in vrede als alle leden *zich richten naar een gemeenschappelijke standaard*: dat voorkomt zelfzuchtig individualisme, brengt de individuele personen tot elkaar, koestert hun harmonieuze samenleven en geeft richting aan hun arbeid. Dit duidelijke principe *geldt ook voor grotere gemeenschappen*: van plaatselijke en nationale gemeenschappen tot de internationale gemeenschap zelf. Ten behoeve van de vrede is een gemeenschappelijke wet nodig, een wet die opkomt voor echte vrijheid in plaats van blinde grillen en die de zwakken be-

schermt tegen onderdrukking door de sterken. De familie van volken kent vele voorbeelden van arbitrair gedrag, zowel binnen individuele landen als in de betrekkingen tussen de landen. In veel gevallen buigen de zwakken niet voor de eisen van de gerechtigheid, maar voor de pure macht van hen die sterker zijn dan zij. We moeten het blijven herhalen: macht moet altijd worden beteugeld door de wet. Dat geldt ook voor de betrekkingen tussen soevereine staten.

12. De Kerk heeft zich vaak uitgesproken over het onderwerp van de aard en functie van de wet: de *juridische norm* die de verhoudingen tussen individuen regelt, grenzen stelt aan het externe gedrag en straffen vaststelt voor overtreders daarvan, heeft als criterium de *morele norm* die zijn grondslag heeft in de natuur. De menselijke rede is in staat om deze morele norm te onderscheiden, althans de fundamentele inhoud daarvan, en kan daarmee opklimmen tot de creatieve rede van God, de oorsprong van alle dingen. Deze morele norm moet de regel zijn voor de beslissingen van het geweten en het richtsnoer voor al het menselijk gedrag. Bestaan er juridische normen voor de betrekkingen tussen de landen die met elkaar de menselijke familie vormen? En zo ja, zijn die dan ook functioneel? Het antwoord is: ja, die normen bestaan, maar om ervoor te zorgen dat ze ook werkelijk functioneel zijn, *is het nodig om terug te gaan naar de natuurlijke morele norm als de basis van de juridische norm*; anders is die juridische norm altijd afhankelijk van een fragiele, provisionele consensus.

13. Kennis van de natuurlijke morele norm ligt niet buiten het bereik van hen die, door na te denken over zichzelf en hun bestemming, streven naar inzicht in

de innerlijke logica van de diepste neigingen die in hun wezen liggen. Ook al is het niet zonder aarzeling en twijfel, zij zijn toch in staat om erachter te komen wat *deze gemeenschappelijke morele wet*, althans in de kern, inhoudt: de gemeenschappelijke morele wet die boven alle culturele verschillen staat en de mens in staat stelt om te komen tot een gemeenschappelijk begrip ten aanzien van de belangrijkste aspecten van goed en kwaad, en recht en onrecht. Het is essentieel om terug te gaan naar deze fundamentele wet en onze beste intellectuele vermogens in deze zoektocht te steken en ons daarbij niet te laten ontmoedigen door fouten en misverstanden. De waarden die in de natuurwet verankerd liggen vinden we, zij het fragmentarisch en niet altijd consistent, terug in internationale akkoorden, in universeel erkende vormen van gezag, in de principes van het humanitaire recht dat deel uitmaakt van de wetgeving van de individuele staten of de statuten van internationale organen. *De mensheid is niet 'wetteloos'*. Toch is het van dringend belang om in gesprek te blijven over deze zaken en ernaar te streven dat de fundamentele mensenrechten in de wetgeving van individuele staten worden erkend. De ontwikkeling van een wereldwijde juridische cultuur is afhankelijk van een voortdurend streven om de wezenlijk menselijke inhoud van de internationale normen te versterken, zodat deze niet worden gereduceerd tot holle procedures, die gemakkelijk ten prooi vallen aan manipulatie om egoïstische of ideologische redenen.

Het oplossen van conflicten en ontwapening

14. De mensheid kent in onze tijd helaas grote verdeeldheid en scherpe conflicten die *donkere schaduwen over de toekomst*

werpen. Grote gebieden van de wereld zijn gevangen in een situatie van oplopende spanning, terwijl het gevaar van een toename van het aantal landen dat over kernwapens beschikt, voor ieder verantwoordelijk mens reden is tot gegronde zorg. Er worden nog steeds vele burgeroorlogen gevoerd in Afrika, hoewel een aantal landen daar wel vooruitgang heeft geboekt op de weg naar vrijheid en democratie. Het Midden-Oosten is nog altijd het toneel van strijd en geweld, dat zijn weerslag heeft op naburige landen en regio's en hen dreigt mee te trekken in de spiraal van geweld. Op grotere schaal moet men helaas vaststellen dat er *steeds meer landen betrokken zijn bij de wapenwedloop*: zelfs sommige ontwikkelingslanden gebruiken een aanzienlijk deel van hun magere binnenlands product om wapens te kopen. De verantwoordelijkheid voor deze verderfelijke handel is niet beperkt: de landen van de geïndustrialiseerde wereld verdienen zeer veel aan de verkoop van wapens, terwijl de heersende oligarchen in tal van arme landen hun positie proberen te versterken met behulp van steeds geavanceerder wapentuig. In moeilijke tijden als deze is het echt nodig dat alle mensen van goede wil met elkaar tot goede afspraken komen ten aanzien van *een effectieve demilitarisering*, met name op het gebied van kernwapens. In deze tijd waarin het proces van de nucleaire non-proliferatie tot stilstand is gekomen, voel ik mij genooddaakt om alle gezagsdragers dringend te verzoeken om met grotere vastbeslotenheid de onderhandelingen te heropenen ten behoeve van een *voortschrijdende en tweezijdige ontmanteling van bestaande kernwapens*. Ik ben ervan overtuigd dat ik met deze hernieuwde oproep de wens verwoord van allen die zich zorgen maken om de toekomst van de mensheid.

15. Zestig jaar geleden vaardigden de Verenigde Naties de *Universele Verklaring van de Rechten van de Mens* (1948-2008) uit. Met dat document reageerde de menselijke familie op de gruwelen van de Tweede Wereldoorlog door erkenning van de eigen eenheid, gebaseerd op de gelijkwaardigheid van alle mannen en vrouwen en door de erkenning van de fundamentele rechten van personen en volken in het centrum van de menselijke co-existentie te plaatsen. Dit was een beslissende stap voorwaarts op de moeilijke, veeleisende weg naar harmonie en vrede. Dit jaar is het ook 25 jaar geleden dat de Heilige Stoel het Handvest van de Rechten van het Gezin overnam (1983-2008) en is het veertig jaar geleden dat de eerste Wereldvredeesdag werd gevierd (1968-2008). Deze dag, voortgekomen uit de voorzienige intuïtie van paus Paulus VI en met volle overtuiging voortgezet door mijn geliefde en eerbiedwaardige voorganger paus Johannes Paulus II, heeft de Kerk in staat gesteld om in de loop der jaren in deze boodschappen een omvattende leer ten aanzien van dit fundamentele menselijke goed op te bouwen. In het licht van deze belangrijke mijlpalen wil ik alle mannen en vrouwen vragen om zich

bewuster deel te voelen van de ene menselijke familie en ernaar te streven dat deze overtuiging, die van essentieel belang is voor de vestiging van werkelijke en duurzame vrede, steeds meer tot uiting zal komen in de menselijke samenleving. Zo wil ik ook de gelovigen vragen om niet aflatend tot God te bidden voor het grote geschenk van de vrede. Christenen weten dat zij kunnen vertrouwen op de voorspraak van Maria, die als Moeder van de Zoon van God, die vlees werd voor de verlossing van heel de mensheid, ons aller Moeder is.

Ik wens u allen een vreugdevol nieuwjaar!

Vanuit het Vaticaan, 8 december 2007

Benedictus XVI

© Copyright 2007 – Libreria Editrice Vaticana / R.-K. Kerkgenootschap in Nederland

Vertaling: drs. P.C. de Die